

1946 ÅRS FREDSRIKSDAG

1946 års riksdag har avslutats, efter sedvanlig olidlig massanhopning av ärenden de sista veckorna. Om fjolårets korta höstsession frånses, var det den första fredsríksdagen efter sex års samlingsregerande. Just därför motsågs årets riksdag med ett alldeles särskilt intresse. Den har också varit lærorik och belysande i flera hänseenden.

Dess praktiska arbetsresultat ha varit många, ovanligt många absolut taget ehuru inte fullt så många som regeringen och särskilt socialministern förutskickade. Hr Möller måste ju uppskjuta eller inhibera sina länge bebådade förslag om obligatorisk sjukförsäkring, obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, allmänna barnbidrag och utvidgning av den statliga bostadspolitiken. Men resultatlistan är lång nog ändå. Viktigast och måhända mest skickelsedigert är beslutet om Sveriges inträde i FN; något alternativ fanns knappast, varför det rådde en himmelsvid skillnad mellan de lidelsefulla debatterna i mars 1920, då Sverige tog steget in i NF, och de mera nödtvungna kyliga deklarationerna i 27-juni-debatten i år. Det svenska folket, som med flegmatisk likgiltighet tog emot meddelandet om Sveriges anslutning till det nya världsförbundet, intresserade sig främst för folkpensionsreformen; sedan socialministern och folkpartiledaren till sist anslutit sig till alternativ III kunde denna genomföras med en i sociala ting sällsynt enighet. Inom socialpolitiken kan ytterligare nämnas principbeslutet om allmänna och fria skolfrukostar, differentieringen av folksemestern för svårare arbete och för ungdom samt ett fastare utbyggande av husmoderssemestern. I fråga om beskattningen har riksdagen haft att syssla med krigskonjunkturskattens slopande och omläggningen av uppördsväsendet. Mest observerat var dock principbeslutet angående omsättningsskattens upphävande och ställningstagandet till finansministerns femåriga finansplan. Av största betydelse är vidare beslutet om kommunindelningen, varigenom de ända från katolska kyrkans tid kvarstående sockengränserna flerstädes rubbas och anpassas efter vår tids omvälvande förhållanden. Andra betydelsefulla beslut ha rört det praktiska genomförandet av den i fjol beslutade nya folkbokföringen, provisoriska lönetillägg åt stats-

tjänstemännen, utökning av de statliga skolstipendierna, konvertering med statens hjälp av akademikernas studieskulder, stegring av universitets- och forskningsanslagen samt byggande av ett tandläkareinstitut i Malmö. Nämnas må ytterligare bättre hjälp till beredskapsinvaliderna och uppmjukningen av abortlagstiftningen. Inom näringspolitiken slutligen faller den avsevärt förhöjda jordbrukshjälpen, den nya lagen om monopolkontroll, nedläggandet av driften vid Kinne-Kleva, utbyggnaden av Kvarntorpsanläggningen och utvidgningen av Norrbottens järnverk. Och härutöver kommer förstås den numera obligatoriska serien av socialiseringsönskemål, dikterade av socialdemokrater och kommunister.

Detta är katalogen över de viktigaste besluten, varav många inte varit omstridda. Den politiska bakgrunden är dock av större intresse.

1946 års riksdag har arbetat i fredsoptimismens tecken. Man har till grundförutsättning för reformerna kalkylerat en välståndstegring, på vilken ingen egentligen velat tvivla. Med hänsyn till de alltjämt kaotiska förhållandena i det krigshärjade Europa och det långa uppskovet med fredssluten kan denna sangvinism te sig förvånande. Med tanke på de nordiska ländernas aktuella svårigheter kan det dessutom synas utmanande att nu forcera reformarbetet i en takt, som sätter dessa på efterkälken. I själva verket skulle det dock vara redan psykologiskt svårbegripligt, om inte de långa krigsårens inskränkningar, pålagor och reformpauser utlöste en allas föresats att med samfälliga krafter utnyttja vårt lands rikedomar både till en successiv stegring av levnadsstandarden och till att fullfölja de socialpolitiska planer, vilka förberetts sedan åtskilliga år tillbaka i socialvårdskommittén, befolkningsutredningen och andra organ. Dessutom ha statsmakterna nu erfarenheter att lita till, som inte efter förra kriget stodo till buds, och vetenskapen härom har stärkt den allmänna tillförsikten. Att dessa erfarenheter även vittna om de enorma vanskligheterna att dirigera ekonomi- och penningpolitik tappas dock alltför ofta ur sikte. Denna optimism — som man får gå tillbaka nästan till stormakts-tiden och den tidigare frihetstiden för att finna motstycke till — har inte inskränkt sig till regeringspartiet, som ex officio haft att företräda trosvissheten. Mycket betecknande var, att även högern, som annars anses predestinerad att tala betänksamhetens språk, i sin skattemotion delvis gjorde sig till tolk för mera optimistiska beräkningar än hr Wigforss — märk väl dock under förutsättning att vårt ekonomiska liv undsluppe ett långtgående statligt regle-

menterande. Såsom finansplanerna utformats både i propositionens och högermotionens skisser är optimismen dock inte större än att ingen vågat garantera ett omedelbart och snabbt fullföljande av hela det sociala reformprogrammet. Hos alla iakttas en trevande känsla av ovisshet, en önskan att vänta och se innan ett definitivt ställningstagande till detta program sker. Regeringen har så mycket större anledning att bida konjunkturtecknen, som de budgetöverskott, vilka den redovisar om ett par år såsom sannolika, ha så osäkra förutsättningar som en stark nedskrivning av försvaret och en notorisk underbalansering av budgeten. Det bör också anmärkas att även enligt den optimistiska femårsplanen många viktiga samhällliga ändamål trängts tillbaka. Sålunda klagas det allmänt över att vägunderhållet och vägbyggandet i hög grad eftersatts sedan förstatlighandandet skett, och det är långtifrån säkert, att bilskattemedlen skola stegras så att de täcka de nödvändiga kostnaderna för vägarna.

De största dagsfrågorna — härvid bortse vi från Sveriges inträde i FN — ha mycket litet diskuterats offentligt under riksdagen. Det gäller inflationsrisken och det planerade svensk-ryska handelsavtalet.

Inflationsrisken har så småningom blivit en helt annan orosfaktor än regeringen så sent som i höstas trodde. Den har kommit nästan som ett extranummer på programmet och utgör i detta hänseende en bekräftelse på hur vanskligt det är för en statsledning att regera planmässigt. För ett par tre år sedan ropade alla socialdemokrater efter en plan för jämn och full sysselsättning och befarade en massarbetslöshet efter kriget; tvärtemot dessa antaganden har det uppstått en arbetskraftsbrist utan historisk motsvarighet i vårt land, och i dess släptåg ha vi fått en serie av arbetsmarknads- och löneproblem, som korsa alla planhushållningsberäkningar. Och före krigets slut gick det officiella penningpolitiska programmet ut på en mindre återhämtning av kronans köpkraft; nu framträder i stället risken att kronan förlorar ytterligare i värde. Naturligtvis har det hotfulla penningpolitiska läget då och då kommenterats i riksdagen, bl. a. genom en stort upplagd interpellation av hr Domö och i bankoutskottets valutapolitiska betänkande. Men den stora försvarsaktionen mot inflationen har regeringen inte förelagt riksdagen — om regeringen haft någon försvarsplan. Först efter riksdagens slut lade statsministern fram ett program, men det kan knappast påstås att detta tal syftade till att klargöra lägets hela allvar. Sannolikt blir det höstriksdagen

som får brottas med löne- och prisstopp — på samma sätt som regeringen 1942 föredrog att då uppskjuta avgörandet i prisstoppet till efter kommunalvalen samma höst. Omsättningsskattens upphävande *kan* i ett visst läge bli ett av motmedlen mot prisstegringen. När riksdagen påskyndade omsättningsskattens slopande var dock motivet åtminstone primärt inte detta; när den sannskyldiga auktionen om tidpunkten för skattens slopande efter hr Ohlins motion öppnades i utskottet av socialdemokrater och bondeförbundare, var bevekelsegrunden renodlat politisk-taktisk, och hänvisningen sedermera i motiveringen till de penningpolitiska intressena får ses som en tacksamt anammad möjlighet till s. k. efterrationalisering.

Det svensk-ryska handelsavtalet med dess exceptionellt stora krediter till den nya världsmakten och dess oerhörda pressning på den svenska arbetsmarknaden ville statsministern inte på nuvarande stadium debattera öppet i riksdagen. Det vill synas, som om regeringen inte heller på ett tidigare stadium ville diskutera frågan mera ingående i utrikesnämnden, trots att grundlagen inskräper att alla viktigare utrikesfrågor där skola bli föremål för rådpläging »före avgörandet». Först sedan förhandlarna återkommit från Moskva bereddes utrikesutskottet — alltså ej utrikesnämnden — tillfälle till att genomgå avtalets huvudpunkter. Det skulle vara i högsta grad anmärkningsvärt, om regeringen ämnar skjuta riksdagen åt sidan, när avtalet skall ratificeras. Avtalets innehåll inkräktar på riksdagens solklara kompetens. Någon gentemot Sovjetunionen tillspetsad debatt kan inte gärna väntas om en proposition angående avtalets godkännande lägges fram; alla äro ju angelägna att åstadkomma de bästa relationer till unionen. Riksdagen får efteråt säkerligen på olika sätt att syssla med de ekonomiska spörsmål, som handelsavtalet rullar upp, och har därför rätt att kräva att få säga sitt ord och ta sitt ansvar från början i grundlagsenliga former. Troligen kommer ett genomförande av avtalet att framtvinga vissa ingripanden på den svenska arbetsmarknaden, vilka man tidigare ej skulle ens ha velat diskutera, och det kommer också att försvåra bostads- och skolbyggen samt överhuvudtaget bli, vid sidan av inflationsfaran, ett nytt hinder för socialpolitikens forcering. Innan regeringen går till en paragrafering av avtalet och binder sig slutgiltigt, är det därför dess skyldighet att tillse, att avtalet inte pålägger Sverige oproportionerligt och orimligt stora förpliktelser. I sin medverkan att reorganisera världen kan Sverige ej ha någon moralisk skyldighet att gå så långt i hjälpsamhet och tillmötesgående, att det desorganiserar sig självt.

Denna regering är den första enpartiregering, som till parlamentariskt underlag haft en partimajoritet i bägge kamrarna. I själva verket har detta inneburit, att de stora avgörandena träffats antingen i statsrådsberedningen eller på majoritetspartiets slutna möten. Inte plenisalarna utan stora partisalen har blivit riksdagens viktigaste lokal. Detta har också avspeglats i kamrarnas debatter, där det mera sällan hänt att meningsskiljaktigheter inom partiet i de stora principfrågorna trätt i dagen. Det ligger i sakens natur, att detta inte befordrat intresset vare sig inom eller utom riksdagen för de offentliga debatterna; i längden kan detta bli farligt för riksdagens anseende och demokratiens sunda utveckling, som bl. a. för kontrollens skull fordrar största möjliga offentlighet. Regeringen har inte heller behövt några större mödor för att i allt väsentligt få sina propositioner igenom. Om så tarvats har regeringens bevakning av utskotten skärpts; det saknas i år inte exempel på att ett statsråd pressat partimajoriteten i utskottet att frångå ett ursprungligen tänkt, från propositionen något avvikande beslut. Fullt diktatoriskt kan ej en svensk regering och ej heller denna majoritetsregering uppträda mot riksdagen, där även majoriteten i mindre frågor vill tycka och tänka litet själv. Regeringen har därför måst finna sig i en del ändringar i anslags- och lagfrågor. Direkta prestigeförluster voro de motgångar, som regeringen led i slutet av riksdagen i fråga om kortvågssändaren, fritidsläget utanför Karlskrona och storflygfältet. Där engagerade sig särskilt hr Wigforss mycket starkt men även inom hans eget parti restes en nästan demonstrativ opposition. Man önskar gärna inlägga något symptomatiskt i dessa voteringar, ty en i allo slavisk riksdag är som företeelse osvensk.

Med oppositionen har regeringen trots alla heta strider uppehållit reguljär förbindelse genom de s. k. onsdagskonferenserna, då partiledarna — även kommunisternas — tidigt på förmiddagen få upplysningar från och tillfälle att ställa frågor till statsministern eller andra närvarande statsråd. I denna form är denna rapport mellan regering och opposition ny. Det förefaller som om partiledarna vore belåtna med arrangemanget, som är särskilt påkallat i nuvarande krävande tidsläge. Men det förefaller lika troligt, att dessa sammanträffanden lett till en minskning av de partipolitiskt betonade interpellationerna — en konsekvens som väl inte var förutsedd och inte heller åsyftad.

När det socialdemokratiska partiet i fjol somras bröt sig ut ur samlingsregeringen och etablerade sin egen regering, skedde det i

segersällhetens tecken — trots motgångarna vid 1944 års val. De 27 punkterna hade nyss hopskrivits och skulle realiseras. Så småningom har dock den delen av programmet, som innebar rekommendationer för socialisering, skjutits i bakgrunden. Det ihållande borgerliga motståndet mot förstatligande gjorde majoritetspartiet osäkert och vacklande. Det sociala programmet har, som redan sagts, måst drygas ut, sedan det finansiella underlaget befunnits vida bräckligare än beräknat. Regeringens skattesänkingsprogram har i stället ställts i centrum för agitationen. Även i denna del har en direktionsförändring skett; i fjol tycktes regeringen ge socialreformerna ett bestämt försteg framför skattesänkning, men i år fann den sig föranlåten att ge efter för ropet på lättnader i skattebördorna. Verklighet och folkopinion ha alltså övat stark inverkan på den stolta regeringens handlande, som i dag ter sig vida mindre tvärsäkert och ledande än i fjol höstas. Säkerligen måste regeringen, därest den beskäres ett långt liv, ännu åtskilliga gånger justera sina egna handlingsplaner, inte minst med hänsyn till inflationsfaran och det ryska handelsavtalets konsekvenser. I ett hänseende har regeringen dock klart och bestämt vidblivit sin ståndpunkt, nämligen i avvisandet av kommunisternas allt ohöjldare fordringar på direkt samverkan. Regeringschefen har inte lyssnat till hr Z. Höglunds paroll: »ingen vänskap åt höger, ingen fiendskap åt vänster.» Han vill ha kvar rågången mellan socialdemokraterna och våra odemokratiska folkdemokrater. Han förtjänar all respekt härför. Men detta hindrar inte, att kommunisterna likväl spela en betydande roll som »pacemakers». Alla deras socialiseringsprojekt finna hos socialdemokraterna lyhörda öron. När kommunisterna väckte en motion om sockerindustriens förstatligande, skyndade sig en socialdemokrat att också författa en liknande. Och alla socialiseringsmotioner äro dömda att bifallas, visserligen med en del urvattnade uttalanden men dock alltid med en utredningskommitté som resultat. På så vis tro sig socialdemokraterna kunna skjuta dessa besvärliga frågor åtminstone på framtiden. Denna socialdemokraternas skräck för kommunisterna visar tydligast svagheten i deras styrka. Det är fara värt, att kommunistframgångar vid höstens val göra socialdemokraterna ännu mera villrådiga och beroende. Paradoxalt nog var det socialdemokratiska partiet på sätt och vis starkare innan det vann majoritet än sedan denna erövrats.